

З ІСТОРІЇ ДВОХ ЮВІЛЕЇВ КОБЗАРЯ ЄВГЕНА АДАМЦЕВИЧА

Час усе яскравіше та яскравіше вимальовує непересічні постаті, які залишили рідному народові свою неоціненну спадщину. Такою постаттю в духовному житті українців є незабутній народний співець Євген Адамцевич. Народився він 1 січня 1904 року в с. Солониці Лубенського повіту Полтавської губернії (нині Лубенського району Полтавської області). Помер 20 листопада 1972 року в с. Холмівці Бахчисарайського району в Криму. Більшу частину свого життя прожив у місті Ромнах на Сумщині. То були нелегкі роки й десятиліття – війни, голод, комуністичний терор, однак саме вони значною мірою і сформували й загартували характер, національну громадянську позицію кобзаря, принесли йому загальне визнання та славу. Сьогодні митець уже добре знаний не лише в Україні, а й далеко за її межами. Врятований ним від забуття «Запорізький марш» уже давно ввійшов до репертуару відомого бандуриста з Австралії (нині живе в Канаді) Віктора Мішалова, його учнів та послідовників у Канаді та США; звучить він і в польському фільмі «Огнем і мечем». Захоплено сприймають цей твір учасники ансамблю бандуристів у Буенос-Айресі, яким керує Олесь Береговий, японець Чарлі Сакура та угорець Лайош Молнар, котрі вправно оволоділи українською бандурою та кобзарським репертуаром. Тож цілком природною є увага до пам'яті кобзаря та його земляків. Матеріали, які публікуємо далі, якраз і розповідають про це*.

* * *
**СОЛОНИЦЯ,
5 січня, 1974 рік**

Живе в селі Засулля Лубенського району на Полтавщині вже літній, скромний чоловік, пристрасний поборник української культури, її творець і пропагандист. Це – Іван Іванович Кириченко, завідувач Солоницького сільського клубу. Одним із його зацікавлень, предметом невсипущої організаторської діяльності є

життя і творчість кобзаря Євгена Адамцевича. Листування з рідними народного співця, діячами культури та мистецтва, вченими та ін., газетні й журнальні публікації, світлини тощо (деякі з них оприлюднені в публікації: Кириченко І. На Тарасовій горі, у серцях і в добрій пам'яті людей. Кобзар Євген Адамцевич у відгуках, листах, документах та світлинах / Іван Кириченко // Рідний край. – 2012. – № 2 (27). – С. 277–280) стали вагомим джерелом вивчення особливостей сприйняття Євгена Адамцевича представниками різних верств українського суспільства. Вони засвідчують усвідомлення ними свого почуття обов'язку перед пам'яттю кобзаря, його значення в духовному житті нації навіть за жорстоких часів нищення комуно-советською владою всього українського, коли навіть програму сільського вечора потрібно було узгоджувати з партійними владними органами, коли на все накладалася печать «турботи» партії і держави про «розквіт» культури загалом і кобзарського мистецтва зокрема (і це тоді, коли в 1930-х роках кобзарів масово фізично знищували згідно з політикою тих-таки партії та держави, а псевдонародні твори про Леніна були обов'язковими для кожного концерту)...

А стільки турботи про пам'ять свого чоловіка, стільки вишуканості та благородства, притаманних українській жінці, вчитуємо в листах дружини й вірного друга Євгена Олександровича Лідії Дмитрівни Адамцевич?! Тут і обізнаність із проблемами тогочасного культурного життя України, і взяті на себе клопоти з підготовки стенду до ювілею, з ознайомлення земляків із життям і творчістю кобзаря, доволі цікаві відомості з історії побутування «Запорізького маршу», який завдяки Є. Адамцевичу здобув потужні крила і, віщаючи про героїку українського козацтва, спадкоємність його звичаїв, вийшов у досі незнані світи, знайшов там небачену славу й визнання широкого загалу.

Промовисто це засвідчує й історія підготовки та проведення першого після смерті кобзаря

* Упорядкування, передмова, підготовка до друку Олексія Вертія.

ювілейного вечора, присвяченого його 70-річчю, який відбувся завдяки турботі й організаторським здібностям І. І. Кириченка. Пропонуємо читачам документальну добірку текстів, які розкривають наш нелегкий шлях до правди, зокрема й до визнання і пошанування визначних постатей українства.

*Олексій Вертій,
доктор філологічних наук,
Суми*

№ 1

Шановні товариші!

У вашому селі Солониці Лубенського району народився славний український кобзар Євген Адамцевич. Годилося б у клубі чи в бібліотеці села до 70-річчя від його народження (1 січня 1974 р.) організувати стенд «Наші земляки. Кобзар Євген Адамцевич» і протягом січня провести вечір про нього. Запросити магнітофонні записи Адамцевича в Укр. радіо (Київ, Хрещатик, 26), в Інституті мистецтвознавства¹ (Київ, Калініна, 4), живих кобзарів (Київ, Пушкінська, 28, Хорове товариство), лектора. Повідомте мене про зроблене вами у листопаді ц.р.

*З пов. – Володимир Данилейко².
Без дати.*

№ 2

*Київ, Хрещатик, 26
Українське радіо*

Шановні товариші!

У нашому селі³ народився славний український кобзар Євген Адамцевич. У січні 1974 року ми хочемо провести вечір, присвячений нашому земляку і тому звертаємось до Вас з проською⁴ надіслати нам магнітофонні записи Адамцевича.

*Завідуючий клубом –
Кириченко І. І.⁵*

№ 3

Шановний товариш Данилейко Володимир! Повідомляємо Вас, що ми готуємось до проведення вечора про нашого земляка Євгена

¹ Повна назва – Інститут мистецтвознавства, фольклору та етнографії АН УРСР (нині Інститут мистецтвознавства, фольклористики та етнології імені М. Т. Рильського НАН України).

² Данилейко Володимир – мистецтвознавець, дослідник і пропагандист кобзарського мистецтва.

³ Мається на увазі с. Солониця Лубенського району Полтавської області.

⁴ Мова оригіналів в основному збережена, в окремих місцях виправлено одруківки і пунктуацію.

⁵ Кириченко Іван Іванович – краєзнавець, дослідник і пропагандист творчості Є. Адамцевича, завідувач клубу в с. Солониці.

Адамцевича. Нам надіслали декілька журналів з Інституту мистецтвознавства (Олександр Правдюк)⁶. На днях одержимо і магнітофонні записи творів Євгена Адамцевича.

Не відповіли нам тільки з Хорового товариства. Ми їх повідомили, що цей вечір хочемо провести в суботу 5 січня 1974 року. Надіємось, що і вони відгукнуться і надішлють нам лектора. Думаємо виготовити і стенд. Але крім портрета, який зробить місцевий колгоспний художник, та біографічних даних, більше немає чого помістити.

*З пов. зав. клубом – Іван Кириченко
28/XI – 73 р.*

№ 4

Голові музично-хорового товариства УРСР

Партком колгоспу імені Жданова, виконком Солоницької сільської Ради та клубно-бібліотечна рада Солоницького сільського клубу просять направити доповідача на вечір вшанування пам'яті видатного радянського кобзаря ЄВГЕНА ОЛЕКСАНДРОВИЧА АДАМЦЕВИЧА. З редактором відділу журналу «Музика» Т. Т. Шпирним ми уже домовилися, і він дав згоду прибути до нас. Хотілося б нам, щоб на цей вечір прибули і кобзарі, якщо можливо, то ГЕОРГІЙ ТКАЧЕНКО і ВІКТОР ЛІСОВИЙ.

Секретар парткому
Голова С/Ради
Завідуючий Клубом

*В. Калайтан
В. Корніяченко
І. Кириченко*

Без дати.

№ 5

Шановний Іване Івановичу!

За листа дякую. Радий буду зустрітись з Лідією Дмитрівною⁷ на вечорі.

Раз Ви уже зв'язалися з І. Ф. Кудіним, поговоріть з ним по телефону, може, є рація запросити з його села і традиційного кобзаря Семена Русенка⁸ (по-батькові не пам'ятаю, ці папери у мене вдома, а листа я пишу в редакції). Коли я розпитував у Кудіна про Русенка, він відповів

⁶ Правдюк Олександр Андрійович (1926–1994) – науковий співробітник Інституту мистецтвознавства, фольклору та етнографії АН УРСР, згодом доктор мистецтвознавства.

⁷ Адамцевич Лідія Дмитрівна – дружина Є. О. Адамцевича.

⁸ Русенко Семен Никифорович (14.09.1896, с. Білоцерківка на Полтавщині – 22.01.1989, м. Запоріжжя) – бандурист. Гри на бандурі вчився в сорочинських кобзарів, учнів та побратимів відомого кобзаря М. Кравченка.

мені, що цей незрячий кобзар цілком у формі і транспортабельний.

Русенко цікавить нас, тобто редакцію і Музично-хорове товариство, ось із якого погляду. Якщо він грає і співає добре чи хоча б задо-

Керівник хору-ланки А. І. Сластиєнко вручає хліб-сіль А. Д. Адамцевич на ювілейному вечорі в Солоницькому сільському клубі (1974)

вільно, до ладу, то його треба записати. А щоб послати до нього експедицію, треба мати про нього уявлення, чи є що записувати, чого варта, наприклад, його пісня, здається про Леніна, про що колись писав у полтавській газеті Іван Бойко (1967 р.).

Крім того – можливо це найголовніше – колись давно Русенко ходив полтавськими селами удвох із зрячим кобзарем Андрієм Саранчею⁹, уродженцем Лубенщини. Під час війни гітлерівці розстріляли Андрія Саранчу, як писав той же Бойко зі слів Русенка. Надзвичайно важлива справа уточнити всі ці повідомлення. Це – політичний актив славного радянського кобзарства. І я прошу Вас почати розпитування старожилів про Саранчу. Зустріч з Русенком щось допоможе в розшуках. Якщо ж попереднє прослуховування Русенка виявить талановитого кобзаря, то треба включити його виступ на вечорі. А Вам буде велике спасибі від редакції та Товариства, а там і від Інституту ім. Рильського¹⁰.

Отже, прошу Вас докласти зусиль, щоб Кудін привіз цього діда, скажімо 11 січня (якщо важко з ночівлею, то – 12 січня зранку), щоб устигнути прослухати.

Я приїду, очевидно, 10 січня.

⁹ Саранча Андрій – кобзар ХХ ст. з Лубенщини. Докладніше про С. Русенка та А. Саранчу див. : Жеплинський Б. М. Українські кобзарі, бандуристи, лірники. Енциклопедичний довідник / Б. М. Жеплинський, Д. Б. Ковальчук. – Львів, 2011. – С. 219, 223.

¹⁰ Інститут мистецтвознавства, фольклору та етнографії імені М. Т. Рильського АН УРСР.

На мою думку, до всієї акції вашого клубу слід залучити відповідного інструктора обласного Будинку народної творчості.

Бажаю успіху!

Т. Штирний

27.XII.73

№ 6

Шановний Іван Іванович!

Надсилаю Вам те, що обіцяла: два журнали «Народ. творч.»¹¹. Один за життя Олександровича, другий – після смерті, портрет не дуже великий, й скільки фото та шість газет та вирізка. Маю надію зустрітись з Вами.

З повагою *Адамцевич*¹²

23/XII.73

№ 7

Полтавська обл., Лубенський р-н, село Солониця, сільський клуб,

Кириченкові Іванові Івановичу

Шановний Іване Івановичу! Не було мене, а оце отримав од Вас листа. Дякую. Напишіть мені цими днями, на цьому тижні: 1) чи відпо-

Зліва направо: художник Фісюн, донька кобзаря Ірина Євгенівна Погребняк, дружина Лідія Дмитрівна Адамцевич, редактор журналу «Музика» Тимофій Тимофійович Штирний, донька Тетяна Євгенівна Бобрикова, мистецтвознавець Володимир Данилейко, донька Лариса Євгенівна Зібарєва і голова сільської ради Василь Якович Корніяченко

віли з Хорового? 2) перечеисліть, що в клуб вилати для стенду; 3) у мене готова доповідь про Адамцевича; якщо, – то міг би, як учасник Київського міського хорового товариства, приїхати

¹¹ Журнал «Народна творчість» (нині «Народна творчість та етнографія»).

¹² Адамцевич Лідія Дмитрівна.

зі словом. Або Правдюк чи то Шпірний; 4) як із магнітоплівками? 5) чи домалював ваш художник портрет; 6) у Києві є скульптура з Адамцевича; 7) запросіть листом, офіційно, з Хорового, щоб і живі кобзарі хто приїхав у Солоницю з

Ансамбль бандуристів Лубенської дитячої музичної школи на ювілейному вечорі в Солоницькому сільському клубі

бандурою та заспівав (напр. Георгій Ткаченко, Віктор Лісовол); 8) запросіть Комітет кінематографії кіножурнал про Адамцевича¹³.

Без дати.

№ 8

Шановний Іване Івановичу!

Надсилаю вам кілька журналів з статтями про Євгена Адамцевича. Книжки,¹⁴ на жаль, не можу прислати, бо не маю зайвого примірника.

Газетні вирізки Вам, звичайно, буде важче підібрати, але якщо клуб виписує «Культуру і життя», то можна скористатись і газетним матеріалом (1969, 1.1). На жаль, інших назв газетних статей у мене під рукою немає.

З побажанням успіхів у Вашій роботі.

*О. Правдюк
(науковий співробітник ІМФЕ)*

Без дати.

№ 9

Вельмишановний т. голова сільської Ради с. Солониці!

Пише Вам дружина видатного кобзаря України Євгена Адамцевича, який народився у Вашому селі 1 січня 1904 р., а помер у 1972 р.

¹³ Поштівка від Володимира Данилейка. Без підпису.

¹⁴ Ідеться про книжку О. Правдюка «Роменський кобзар Євген Адамцевич» (К., 1971).

19 листопада о 23 г. 55 хв. в селі Холмівці Бахчисарайського р-ну (Крим).

Я нещодавно одержала листа з Києва про те, що 5-го січня 1974 р. в Солониці відбудеться урочистий вечір, присвячений ювілею 70-річчя з дня народження кобзаря Євгена Адамцевича.

Якщо це так, то прошу Вас написати мені прізвище та ім'я завідуючого вашим клубом, може б, я дала йому якінебудь відомості, а також я маю бажання бути присутньою на цьому вечорі. Прошу прощення, що турбую Вас.

Чекаю відповіді, з великою повагою до Вас Адамцевич.

3.XII. 73.

*Адреса: Севастополь,
ул. Гортищенко, 59, кв. 41.
Адамцевич Лидія Дмитрівна.*

№ 10

20 грудня 1973 р.

*Завідуючому клубу села Солониця
Лубенського району Полтавської області
І. І. Кириченкові*

Шановний Іване Івановичу!

Заступник голови правління Музично-хорового товариства УРСР О. Ф. Гришко попросив мене взяти участь у заходах Вашого клубу для вшанування пам'яті видатного радянського кобзаря Євгена Олександровича Адамцевича, а саме: виступити з доповіддю на вечорі в селі, де він народився, а також порекомендувати наочні матеріали для куточка, присвяченого кобзареві.

Дещо вже зроблено: доповідь підготовлена, вона з ілюстраціями (магнітофон) займе приблизно годину, відібрано і замовлено фотокопії та інші знімки, дано завдання переписати на плівку кілька пісень у виконанні Адамцевича.

Але 5 січня – не вигідний день. По-перше, не встигнуть скомплектувати плівку, бо записи зберігаються в різних місцях, переписування і зведення їх у певну систему займе певний час. Друге. 7–8 січня я буду зайнятий на семінарі, отже, не зможу приїхати, поки не звільнюсь від цієї роботи.

Віддалення вечора від точної дати 70-річчя Є. О. Адамцевича (4 січня)¹⁵ не має принципового значення. Може, перенесете його на 12 січня?

Тепер кілька практичних питань. Музично-хорове товариство може надіслати наочні матеріали. Чи знайдеться столяр, а також художник-оформлювач, які виготовили б чепуренькі рамки і взагалі змонтували стенд? Мабуть же, буде художня частина вечора. Бажано запро-

¹⁵ 4 січня зазначено помилково. Насправді – 1 січня.

сити якогось кобзаря або по-сучасному навченого бандуриста. Це було б підтвердженням тої істини, що радянське кобзарське мистецтво не занепало, а розвивається.

Прошу написати мені на адресу редакції листа і повідомити хоча б коротку програму вечора і хто бере участь у ньому, чи ця програма погоджена з партійною організацією села або з районним відділом культури.

Редактор відділу (підпис) *З повагою Т. Шпирний¹⁶*

№ 11

Добрий день, шановний Іване Івановичу!

Одержала Вашого листа, спасибі, що відповіли зразу, дуже приємно, що познайомилась з Вами.

Все, що я маю з матеріалів для стенду або для куточка нашого кобзаря, я обіцяюся надіслати Вам не раніше як 24 грудня. Я гадаю, що до 5 січня встигнете ще зробити, раніше ні в яким разі надіслати не можу.

Як одержите цього листа, напишіть, будь ласка, на якій станції нам виходить, зі мною приїдуть ще дві дочки. Чи в Лубнах, чи в Солониці, на Солониці зупиняються не всі поїзди. З ким Ви листуєтесь з Києва, мабуть, зі Шпірним або з Данилейком. А можливо, хтось приїздив до Вас, це, між іншим, дуже гарні хлопці.

Перед від'їздом до Вас дам телеграму.

На цьому закінчую, будьте здорові.

З повагою до Вас *Адамцевич¹⁷*

15/XII.73 р.

№ 12

Шановний Іван Іванович!

Пишу Вам услід другого листа. Почала з дочками розмову про приїзд до Вас на вечір, то вони кажуть, що коли вони почали звертатись до своїх начальників з проханням відпустити їх на ювілей, то їм відповіли, що без офіційних документів не відпустять, а тому щиро прохають Вас потрудитись надіслати офіціальні запрошення. Обов'язково упом'яніть, що запрошуєте на ювілей їхнього батька – кобзаря Є. Адамцевича і щоб була печать. Двом присилайте в одному конверті на Севастополь. Це Тетяні Євгенівні Бобриковій і Ірині Євгенівні Погребняк, а третій Ларисі Євгенівні Зібаревій (Тернопільська обл., Кременецький р-н, с. В.-Бережці). Оце бачите, скільки Вам клопоту!

Тепер цікаво мені знати, чи привезуть Вам з Києва пластинку, де записаний «Запорізький

¹⁶ Різницю в написанні прізвища Шпирний і Шпірний збережено згідно з оригіналами документів. Лист написаний на бланку журналу «Музика».

¹⁷ Адамцевич Лідія Дмитрівна.

марш» Євгена Олександровича. Цей марш у 1969 р., коли Адамцевич виступав у оперному театрі в Києві, то оркестр народних інструментів УРСР записав на магнітофон, розбили на партитури, вивчили і тепер грають по усьому Союзу. Якщо хочете, то я можу привезти, програєте на вечорі, і я заберу назад, бо вона у нас одна на весь гурт.

Напишіть мені детальніше, кого Ви запрошуєте на цей вечір з області, чи буде хто з кобзарів.

Ну хвате вже дурить Вам голову.

З великою пошаною до Вас **Адамцевич.**

17/XII.73.

№ 13

ТЕЛЕГРАММА

Лубны Полтавской Солоница

Зав. Клубом

Встречайте 11 6 утра **Адамцевич**

№ 14

ТЕЛЕГРАМА

Лубны Полтавської РВ культури

для Солониці Кириченкові

Приїду десятого автобусом харківським

Шпірний

Бандурист із Семенівки (Полтавщина) Іван Федорович Кудін на ювілейному вечорі, присвяченому 70-річчю із дня народження Євгена Адамцевича, в селі Солониці

РОМНИ, 20 грудня, 2013 рік

З усвідомленням виняткової значущості Є. Адамцевича у становленні та розвитку кобзарських звичаїв, духовного та культурного життя, у формуванні національної свідомості й національної громадянської позиції не лише своїх краян, а й українців загалом розпочали підготовку до відзначення 110-ї річниці із дня народження кобзаря й дирекція та співробітники Роменського краєзнавчого музею, який нині входить до Державного історико-культурного

Лірник Онопрій Додатко (I пол. ХХ ст.)

заповідника «Посулля»¹⁸. Захід хотілося провести якось особливо, без надміру офіційності, так, щоб усім було тепло, задушевно, зворушливо, щоб почуте, побачене, пережите спонукало до спадкоємності, до глибокого, самостійного осмислення цієї значущості, цих звичаїв, до відчуття своєї особистої причетності до них, своєї особистої відповідальності за їхню долю. Після деяких роздумів, пропозицій зупинилися на думці про необхідність оформлення виставки з історії кобзарства Роменщини «Бандуристе, орле сизий...», у якій основне місце було б відведено Є. Адамцевичу. Тим паче, що наближалось 200-річчя від дня народження «кобзаря із кобзарів» Т. Шевченка. 1845 року він відвідав Ромни. В музеї зберігається торбан поета, який 1935 року передав музеєві Мусій Олексієнко, у свою чергу передавши цю реліквію 1918 року на відкритті пам'ятника Кобзареві в Ромнах від

¹⁸ Державний історико-культурний заповідник «Посулля» створений 2007 року. 2008 року Роменський музей увійшов до його складу.

доброго знайомого Т. Шевченка, нашого земляка Григорія Вашкевича. Його твори завжди були і є в репертуарі наших народних співців...

Так сформували всю сукупність поглядів на зміст та композицію виставки і приступили до роботи. У фондах музею маємо понад 100 одиниць зберігання, пов'язаних з історією кобзарства краю. Співпрацюючи з місцевими кобзарями й науковцями Сум, Києва, краєзнавцем із с. Солониці Лубенського району Полтавської області І. Кириченком, придбали кілька десятків речових та документальних матеріалів. Цікавою є, наприклад, рідкісна світлина, подарована І. Кириченком, на якій сфотографований Є. Адамцевич-гімназист зі своїми батьками та сестрою. Неабиякий інтерес викликає і світлина лірника Онопрія Додатка із с. Ярошівки Глинського (тепер Роменського) району, який брав участь у нараді кобзарів і лірників в Інституті українського фольклору АН УРСР (1939), віднайшли кілька бандур, вишитих рушників, інших матеріалів, які так чи так відображають життя і побут кобзарів, бандуристів і лірників Роменщини. І ось виставка готова. Настав час її відкриття. 20 грудня 2013 року, якраз напередодні дня народження Є. Адамцевича, до Роменського краєзнавчого музею завітали кобзар із х. Лавіроків Талалаївського району Чернігівської області Ігор Рачок, роменський кобзар Олександр Триус, голова Сумської обласної організації Національної спілки кобзарів, бандурист Микола Мошик, художники Олексій Федько (с. Гаї Роменського району) та Олександр Яловенко (м. Суми), які подарували музеєві гравюру «Козак Мамай» та портрет Є. Адамцевича; їхній колега, скульптор Олег Прокочук, який ознайомив присутніх із проектом пам'ятника Є. Адамцевичу; рідні, близькі побратимів Є. Адамцевича: внучка Мусія Олексієнка Надія Лаврик та донька Віктора Шатана Олена Шатан, пенсіонерка Світлана Шурхало, науковці із Сум доктори філологічних наук Тетяна Беценко та Олексій Вертій, відомий краєзнавець Григорій Діброва, представники громадськості міста. В урочистій обстановці завідувач науково-експозиційного відділу Наталія Савченко та завідувач відділу історії краю Оксана Голуб відкривають виставку. Присутні оглядають її експонати, слухають пояснення ведучих. Ніби наяву, зримо постає історія кобзарства краю, а на її тлі – й таке духовно багате та змістовне життя Євгена Адамцевича.

Ось ще молодий Остап Вересай бере перші уроки в Юхима з Андріяшівки та Семена Кошового з Голінки, а ось він у Глинську у свого побратима лірника Никифора Коляди. Ходили хуторами та селами Роменщини і кобзарі Антон із Великих Бубнів, Потап із Нової Греблі,

Трифон Магадин, Каленик Рожко, знаменитий Іван Кравченко-Крюковський. Із с. Процівкою, яке нині стало частиною Ромен, тісно пов'язане життя кобзаря Андрія Волошенка... Так формувалися кобзарські звичаї краю. Про них і розповідають експонати виставки.

– Справу своїх попередників продовжив Мусій Олексієнко, – розповідає Оксана Голуб. – Це він у першій половині ХХ століття сформував навколо себе кобзарський осередок. Це він зберіг у репертуарі знаменитий «Запорізький марш» і передав його своєму учневі Євгенові Адамцевичу, який дав творів нове, велике життя.

Зрозуміло, що спогади Костянтина та Мусія Олексієнків, синів Мусія Олексієнка, про перше знайомство Євгена Адамцевича з батьком викликали в присутніх неабиякий інтерес. «Пам'ятаємо, – наводить ведуча уривок зі спогадів, – у батька був чудовий настрій. Саме тоді у нас гостювали роменські музики І. Петренко, І. Бедрин та Коротков (українець з російським прізвищем), які училися у батька. Вони захоплююче співали українські народні пісні. І ось, зігрівшись вишнівкою, якою наша мати Уляна Порфирівна пригощала гостей, усі стали просити батька виконати думу про Богдана Хмельницького. Батько дуже любив цю думу і виконував її з особливим піднесенням. <...> У розпалі цієї співанки до господи зайшов добрий знайомий нашого батька на прізвище Буфіус. Він мав прекрасний голос і привіз із собою незнайомого чоловіка <...>. Це був Євген Адамцевич. <...> Батько був у доброму настрої і тут же став перевіряти його голос і слух. Музичний слух був справді дуже добрий, а голос хрипуватий. <...> І ось батько запитав у Євгена Адамцевича, на якому інструменті він хотів би навчитися грати. Той відповів: «На бандурі». Тут батько дав йому другу бандуру і сказав: «Ану, грай!» І з цього часу Євген Адамцевич став навчатися у батька» («Євген Адамцевич. Спогади. Статті. Матеріали» – Суми : Собор, 1999. – С. 16–17). Почуте присутні доповнюють оглядом світлин Мусія Олексієнка, Івана Запорожченка, Макара Циганенка, Валентина Заворотька та інших роменських кобзарів того часу. Враження від них доповнює майстерне виконання Миколою Мошиком творів із репертуару Євгена Адамцевича та власної пісні про голодомор.

Слово бере Наталія Савченко. Вона розповідає про життєвий і творчий шлях Євгена Адамцевича, про його учнів та побратимів, які жили і творили в Ромнах в середині й другій половині ХХ століття. «Погляньте на оцю ось світлину, – звертається до присутніх Наталія Василівна. – На ній Євген Адамцевич-гімназист, його батько, мати й сестра. Шляхетна родина.

До речі, мати Євгена була актрисою і добре знала багатьох акторів роменських самодіяльних та професійного театрів, приятелювала з Ганною Затиркевич-Карпинською, яка деякий час жила в Ромнах і грала на сцені роменського професійного театру. Тут у дитячі роки у своєї бабусі часто жив і Євген.

Після навчання в Мусія Олексієнка Євген Адамцевич заробляє собі на прожиття та прожиття своєї сім'ї співом та грою в містах і селах Сумщини, Полтавщини, Чернігівщини, Дніпропетровщини, Львівщини, Тернопілля, в Києві, на могилі Т. Шевченка в Каневі тощо. «Запорізький марш», пісні «Старе життя України», «Хортиця», «Суд Байди», «Розмова Шевченка з дубом», дума-пісня «Євшан-зілля» та інші твори в його виконанні завжди викликали жвавий інтерес слухачів, малюючи в їхній уяві яскраві картини з історичного минулого України.

*Хоч не хоч, а довелось
Весь вік воювати
І за віру, й за родину,
За правду стояти.*

*І стояли, де б не мали,
При лихій годині,
І усім давали здачі,
Сини України, –*

*Учитель Євгена Адамцевича
кобзар Мусій Олексієнко (1873–1939)*

виспівував кобзар на роменському базарі. Були в репертуарі кобзаря й пісні на слова Т. Шевченка, М. Вороного, Олександра Олеса, інших

українських поетів, сатирично-гумористичні пісні, спрямовані проти недбальства, перелюбства та п'янства бездарних і безвідповідальних голів колгоспів, працівників міліції. Саме за них йому не раз перепадало від радянських правоохоронних органів та органів влади, бувало,

Кобзар Євген Адамцевич (м. Ромни)

його силою вивозили з ярмаркового майдану, забороняли там грати й співати. Однак кобзар не зважав на утиски, знущання і знову, всупереч усім заборонам, із бандурою з'являвся в людних місцях, показуючи своїм землякам, як і козацькі кобзарі, приклад мужності та нескореності, взірця відданості правді й свободі.

*На Соборному майдані
В достославному Ромні
Адамцевич вранці-рано
Серцем водить по струні, –*

писав про нього поет і краєзнавець Петро Ротач».

Розповідь про ювіляра продовжується. Оксана Голуб запрошує до слова старійшину роменських кобзарів Ігоря Рачка. Йому вже 76-й рік. Але козацький дух, дух національно-визвольних змагань українського народу та українських кобзарів живі в душі, в серці й помислах цього чоловіка. Поважно бере бандуру, натружені старечі руки зривають зі струн перші акорди. Лунає заборонена за радянських часів українська народна пісня про зруйнування Січі «Ой не спав я нічку», яку Ігор Карпович перейняв від Євгена Адамцевича й Івана Петренка. Кобзар оповідає про те, що не спиться молодому козакові, адже «за превражними москалями пороми не ходять», про те, як обіймають

козацьке серце туга і біль за вже колишньою козацькою вольницею, яку потрібно відродити. І кобзар відроджує її в душах тих, хто, затамувавши подих, слухає його. Відроджує пісню січових стрільців.

*Ми сміло в бій ідем
За Україну
І голови кладем
За землю рідну.*

*Ми сміло в бій ідем
За рідні хати.
Великий Київ там,
А тут – Карпати, –*

рокотить бандура в унісон старечому голосові. Затим звучить у запису «Запорізький марш» у виконанні Євгена Адамцевича, демонструються кадри з фільму «Огнем і мечем», де лицарі-козаки під його звуки йдуть на переможний бій. В одних вони здавлюють спазмами горло, інші ледь стримують сльозу на очах. Тим більше, що все це настільки співзвучне подіям на Євромайдані в Києві... Так і приходиться усвідомлення значущості кобзарських звичаїв Роменщини в житті української нації, усвідомлення потреби святості у ставленні до них, потреби їх збереження і примноження.

Кобзар Євген Адамцевич серед своїх слухачів на Тарасовій горі у Каневі (1971)

– Мені вже не довелося знати і слухати Євгена Адамцевича, – говорить, ледь долаючи в собі хвилювання, уродженка Ромен доктор філологічних наук, професор кафедри української мови Сумського державного педагогічного університету імені А. С. Макаренка Тетяна Беценко. – Його добре знали мої батьки Петро Семенович Михно та Алла Юхимівна Михно. Знали як людину з вишуканим і благородним українським світом, людину високих і благородних принципів та ідеалів. Таким він увійшов і в моє життя. Згодом підготувала й опубліку-

СПОГАД ДИТИНСТВА

Мені в дитинстві пощастило, як-то кажуть, наживо бачити і слухати Євгена Адамцевича.

Мама брала мене із собою на базар і, як правило, в неділю, коли там було багато народу, він сидів біля входу на ринок, грав на бандурі і співав українських народних пісень. Пам'ятаю, що завше коло нього збирався цілий гурт людей і звучав його переривчастий, трохи глухуватий голос:

*Усі гори зеленіють,
усі гори зеленіють,
де багаті жито сіють.
Тільки одна гора чорна,
тільки одна гора чорна,
де сіяла бідна вдова.
Де сіяла-волочила,
Де сіяла-волочила,
Слізеньками поливала...*

Одягнений був бідно, але охайно. Перед ним стояв олов'яний кухоль, що швидко наповнювався металевими та паперовими дрібними грішми. Співав кобзар і авторських пісень, пригадую рядки:

*Спить Шевченко у могилі
Непробудним сном...*

вала статтю про мову репертуарних творів кобзаря. Вона і звичаї кобзарського життя нашого краю загалом стали добрим початком у роботі над монографією та докторською дисертацією про поетичну мову українських народних дум, яку успішно захистила 18 травня 2011 року в Інституті української мови НАН України...»

Кобзар Олександр Триус (1967)

Про збереження та примноження кобзарських традицій Роменщини, про їхнє призначення у формуванні національної свідомості сучасників і наступних поколінь також говорили отаман Роменського районного козацтва, генерал-осавул Георгій Завгородній, поет Михайло Полуян, пенсіонерка Світлана Шурхало, краєзнавець Григорій Діброва, науковий співробітник Роменського краєзнавчого музею Ігор Дубенко, доктор філологічних наук Олексій Вертій та ін. Переконливим свідченням того, що ці звичаї живуть і розвиваються, став виступ представника наймолодшого покоління роменських кобзарів Олександра Триуса, який у супроводі старосвітської бандури виконав пісню на слова Т. Шевченка «За байраком байрак» та українську народну історичну пісню «Гей, на горі, на могилі».

Оксана Голуб та автор цих рядків зачитали вітальні телеграми, які надійшли на адресу музею з нагоди ювілею. Потім учасники урочистостей поклали квіти до меморіальної дошки на Базарній площі, де свого часу часто грав і співав Євген Адамцевич.

*Наталія САВЧЕНКО,
завідувачка науково-експозиційного
відділу Роменського краєзнавчого музею
Сумської області*

Кобзар Ігор Рачок (1937)

Іноді його можна було побачити на базарі недалеко від церкви біля цегляної водонапірної будки (такі самі збереглися в Ромні навпроти пам'ятника Богданові Хмельницькому та на розі вулиць Коржівської та Горького). Згодом я дізналася, що змінювати місце Євгенові Олек-

сандровичу доводилося через непорозуміння з місцевою міліцією.

Часто випадало спостерігати, як Євген Адамцевич повертався з базару додому. Наша сім'я жила по вул. Луценка, біля нинішньої сто-

*Відзначення 110-ї річниці
кобзаря Євгена Адамцевича в Роменському
краєзнавчому музеї*

матологічної поліклініки (тоді там перебував філіал середньої школи № 2). У глибині двору стояла хата, де мешкала сім'я Адамцевичів. Дітвору з нашої вулиці часто збиралася на просторому шкільному подвір'ї, щоб пограти в піжмурки чи з м'ячем. З нами гралася Іра, дочка Євгена Олександровича. Коли ж у супроводі дружини чи когось із знайомих батько йшов додому, вона полишала гру і йшла допомагати матері.

*Експозиція виставки «Бандуристе, орле сизий...»,
приуроченої 110-й річниці від дня народження
Євгена Адамцевича*

А ось як згадує про Є. Адамцевича Людмила, моя знайома, котра колись жила по вул. Луначарського (нині Петра Калнишевського) недалеко від базару:

«У базарні дні ми бачили бандуриста Євгена Адамцевича на тому місці, де зараз знаходиться «магазин Іванів». Одягнений він був у вишиту

сорочку, зверху якась сіра одіж, на ногах – чоботи, а через плече на боці висіла невиразного кольору полотняна торбина, куди він скидав усе те, що давали люди. На свята, крім грошей, йому клали пиріжки, пряники, яблука, цукерки, різні продукти. Кобзар деякий час настроював бандуру, потім звучав музичний вступ, а далі – різні пісні, часто на слова Шевченка (про гайдамаків, про Україну та ін.). Часом виконував не лише співом, а й речитативом – напевне, це були українські думи – тільки тоді ми, діти, на цьому не розумілися¹⁹. По закінченні виступу, не раз бувало, казав: «Ану, дітки, пригортайтесь, – і показував на цукерки. Звичайно, що нас не треба було довго припрошувати... Іноді просив принести водички, щоб напиться..»

Були ми свідками й того, як його намагалися прогнати стражі закону, кричали: «Скільки разів тобі казати, що тут сидіти не можна». Але

*Ведучі виставки «Бандуристе, орле сизий...»
Наталія Савченко (ліворуч) та Оксана Голуб
(праворуч) із кобзарем Ігорем Рачком*

при людях, які завжди заступалися за сліпого співака, не наважувалися його забирати. Лише ногою перекидали на землю кухоль із мідяками і йшли геть».

Таке ставлення представників влади до співака було характерним у ті повоєнні роки, коли панували репресивні порядки часів сталінізму.

І тільки в період «відлиги» ставлення керівництва держави до кобзарів було дещо переглянуто. Саме в ті роки Євгена Олександровича запросили до Києва на з'їзд, де його гру і спів по-справжньому оцінили. Ним зацікавилася широка громадськість, музикознавці, з'явилися публікації про нього. Як писав Микола Шудря, ним зацікавилися журналісти, кіномитці – приїздили до Ромна записувати його спів, знімати на кіноплівку. Він же розповів, як мій батько – Іван Шурхало, який працював у місцевій газеті,

¹⁹ Це були не думи, а ліро-епічні пісні.

повіз усю групу разом із Євгеном Адамцевичем до свого рідного села Андріївки і як там слухали кобзаря (див. про це його спогади: У Ромні, серед базару... // Пам'ять століть. – 2001. – № 3. – С. 139).

Євген Адамцевич, можна сказати, став класиком українського кобзарства в наш час.

То ж не дивно, що його ім'я звучить на лекціях у вищих навчальних закладах України при вивченні курсу «Українська народна творчість», на шкільних уроках, згадується на сторінках газет і журналів.

Кілька років тому мені довелося побувати в Лубенському краєзнавчому музеї. Побачивши експозицію про Євгена Адамцевича, я здивувалася, адже це наш, роменський, кобзар, на що екскурсовод відповіла: «Він і наш, бо народився і виріс на Лубенщині, в селі Солониці». 1991 року у зв'язку з 370-ю річницею перемоги війська гетьмана Сагайдачного над турками під Хотиним Чернівецької області звучав донесений Євгеном Адамцевичем до наших днів «Запорізький марш». То хіба ж не своїм вважають буюковинці нашого кобзаря? «Нашим», напевне, його називають і в Криму, де він провів останні дні свого життя і похований. Зрештою, «нашим» його може назвати і вся Україна, що цілком закономірно.

Із дитячих літ бережу в своїй пам'яті яскраві спогади про нашого славного земляка-співця, котрому судилося зберігати і дарувати людям найсвятіше – українську пісню, а в ній – саму Україну.

Світлана ШУРХАЛО,
ветеран освітянської ниви,
вчитель української мови та літератури
м. Ромен

№ 2

ЄВГЕН АДАМЦЕВИЧ МОГО ДИТИНСТВА

Я чув спів Євгена Адамцевича під перебір струн його старенької бандури і потім. Але перший раз запам'ятався мені на все життя...

Сонце вже стояло високо, та спеки ще не було. Підтюпцем, щоби не відставати, і міцно тримаючись за дужку цеберка зі щойно зрізаними на продаж квітами, щоб не загубитися у велелюдному натовпі, я чимчикував за своєю

бабусею на роменський базар. Зазвичай, коли вона йшла торгувати квітами, я було лишався вдома, але того дня мені мали зробити «обновку» – купити нові сандалі!

Під ятками, де розташувались квіткарі, торгівля йшла кволо. І я нудився від вимушеного очікування основної для мене події того дня – купівлі взуття. Сховавшись у затінок, я врешті-решт принишк, бо майже зовсім очманів від ароматів троянд і білих лілей.

– Бабусю... а коли вже ми підемо купувати..? – час від часу скиглив, звертаючись до бабусі.

– Зачекай, синку, ще є час, та немає грошей, – щоразу терпляче відповідала вона і, пригор-

Учасники відзначення ювілею Євгена Адамцевича біля меморіальної дошки кобзареві на роменському базарі (2013)

нувши, цілувала мене у вистрижену маківку, – почекай...

Ось спродаємось, скупимось, то знайдемо ще й до діда Євгена. Він старовинні пісні-казки співає. Гаразд?

Мене бабусина обіцянка надзвичайно зацікавила, і я, вже не досаджуючи своєю надокучливістю, терпляче чекав завершення торгу. Врешті-решт всі квіти відразу, за яку вже там ціну – не знаю, купила якась напوماджена й неохайно вдягнена жидівка, яку бабуся чомусь називала дивним для мене словом «дама».

Ми відразу купили на «Вивозі» очікувану мною обнову і пішли поза церквою до невеликого, схованого в гушавині провулочка, яким починався узвіз на Пригородок: лабіринт із вулиць, провулків та стежин на схилах пагорбів упродовж берега Сули, суцільно-рясно вкритих садочками та схованими в їхньому затінку охайними біленькими хатинками.

Саме в одному з таких затінків, під простертим вишневим гіллям, обабіч стежини, під невисоким тином сидів на ослінчику худорлявий дідусь у полинялому сірому картузику. На його обличчі з ошатними густими вусами були наче викарбувані глибокі й поважні зморшки. Весь його вигляд був якийсь незвичайний, ніби цей дідусь був сам персонажем, що вийшов зі старовинної легенди, билини, казки... Старий тримав на колінах велетенський, як на мене, і якийсь напрочуд дивний музичний інструмент із численною кількістю струн. Він торкався до них тонкими, вузлуватими пальцями... і лінула пісня... Потім ще одна, і ще, і ще...

Десятка з півтора людей слухали той спів. Опускали копійки в невеличке іграшкове відерце і тихенько йшли у своїх справах, натомість приходили інші і слухали спів. Я сидів на колінах у бабусі і, втративши відчуття плину часу, теж зачаровано слухав і слухав тих пісень...

Зараз мені важко пригадати, які саме тоді пісні співав кобзар, але одна з них закарбувалася в моїй пам'яті назавжди. Навіть сьогодні, коли я її чую, перед очима спливає саме ця картина з мого дитинства. Картина найпершого знайомства із творчістю Євгена Адамцевича.

*Я бачив, як вітер берізку зломив,
Коріння порушив, гілля потрощив.
А листя не в'яло і свіже було,
Аж поки за гофу вже сонце зайшло.
Я бачив, як сарну застрелив стрілець,
Звалилася бідна, прийшов їй кінець.
Боротись зі смертю було їй не вмич,
Одначе боролась, поки зайшла ніч.
Я бачив – метелик поранений млів,
Крильце перебите на сонечку грів.
Пожити ще трошки на думці було
І, може, пожив би – та сонце зайшло.
На світі у кожного сонце своє...
Любенько живеться, як сонечко є,
А згасне це сонце – і жити шкода,
На світі без сонця усе пропада.
Зо мною розсталась дружина моя,
Зостався на світі без сонечка я;
Одначе на себе я смерть не зову,
А з серцем розбитим живу та й живу.*

Сльози потекли з моїх очей, і бабуся, ще міцніше притиснувши мене до себе, проникливо прошепотіла: «Пішли, синку. В нього є ЧАС, а нам – ПОРА...»

Ми йшли додому під нещадно палючим полуденним сонцем. Бабуся вкрила мою стрижену голову лапастим листом лопуха, а я, не зважаючи на нестерпну спеку, все розмірковував про зламану берізку, про поранену сарну і метелика, які загинули, позбавлені сонячного тепла,

та про те, чому в кобзаря «є ЧАС», а «нам – ПОРА»...

Багато літ і зим минуло відтоді. З того ЧАСУ, з тої ПОРИ.

Сьогодні я вже в тому віці, в якому був Євген Адамцевич, коли я вперше з ним зустрівся і почув його кобзарський спів.

Сьогодні я знаю про звитяги свого народу в часи доленосних протистоянь у боротьбі за волю України.

Сьогодні я йду шляхом, яким ішли мої славні предки. Я отримав їхній спадок: здобуття і збереження волі для України.

Сьогодні слово «ВОЛЯ», як і тисячу років тому, вплетене золотим вензелем у Герб нашої держави!

Сьогодні мій ЧАС і моя ПОРА.

Сьогодні у наш ЧАС настала ПОРА для ухвалення доленосних рішень і втілення їх у рішучі дії – збереження нашої неньки України як самостійної і незалежної держави.

Сьогодні, у наш ЧАС, у цю ПОРУ, на весь світ лунає Козацький марш, збережений і відтворений Євгеном Адамцевичем! Марш-символ Незламності і Слави Нації Героїв-Українців.

...Для покидьків, що прагнуть крові, перетинають край межі –

У нас уже відлиті кулі і вже освячені ножі!

ПОРА! Настав ЧАС визначатись: Збудися, Чернеча Гора!

Настав наш час, щоб об'єднатись для дій святих! ЧАС – ТО ПОРА!

*Ігор ДУБЕНКО,
завідувач сектору музею
Петра Калнишевського*

№ 3

ЛИСТ-ВІТАННЯ

*Роменським кобзарям, бандуристам,
лірникам та їх шанувальникам*

Вітаю з нагоди ювілею видатного кобзаря, подвижника Євгена Адамцевича!

Зичу від себе та кобзарства Львівщини всім шанувальникам кобзарського мистецтва щастя, здоров'я, творчих задумів та їх здійснення.

Запрошуємо відвідати Львівщину з її краєзнавчими перлинами.

Низький уклін шанувальникам кобзарського мистецтва та любителям прекрасного, вічного.

На все добре!

*З пошаною – Богдан Жеплинський²⁰.
м. Львів, 31.10.2013*

²⁰ Богдан Жеплинський (1929) – бандурист, кобзарознавець, голова Львівського відділення Національної спілки кобзарів України.

